

<https://doi.org/10.34142/23129387.2020.62.07>

УДК 159.9.01 : 159.923

ORCID 0000-0002-7403-4700

ORCID 0000-0003-1160-6254

ORCID 0000-0002-9636-0638

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

*Тетяна М. Єльчанінова^{1ACD}, Тарас В. Жванія^{2AD},
Дар'я В. Бабкіна^{3BCD}*

*Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди, Україна,*

¹ доцент кафедри психології,

E-mail: t.m.elchaninova@gmail.com

² доцент кафедри психології,

E-mail: taras.zhvaniia@gmail.com

³ студент факультету психології і соціології

E-mail: babkinadar@gmail.com

Актуальність проблеми: встановлення механізмів психологічного захисту, які використовують певні групи акцентуантів доповнює загальну характеристику акцентуйованих особистостей. Отримані дані конкретизують проблематику психологічного супроводу акцентуантів. Продовження вивчення проблеми захисних механізмів розкриє шляхи для вдосконалення взаємодії між людьми в освітній, професійній сферах.

Мета: визначення особливостей захисних механізмів у осіб з вираженою акцентуацією (на прикладі студентської вибірки).

Матеріали і методи: в якості діагностичного інструментарію щодо діагностики захисних механізмів було використано тест-

опитувальник механізмів психологічного захисту «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index, LSI, укр. ДЖС) Р. Плутчика, Г. Келлермана, Х. Р. Конте. Було визначено виразність таких захисних механізмів: витіснення, регресія, заміщення, заперечення, проекція, компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізація. Для виявлення акцентуацій характеру застосовано Тест-опитувальник Р. Шмішека. В обробці даних застосовувались математико-статистичні методи. В дослідження залучено 71 студент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, які здобувають освіту у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки (політологія – 4, психологія – 57, соціологія – 10).

Результати дослідження: в ході експериментального дослідження було встановлено, що більшість юнаків демонструють афективний, гіпертимний, емотивний та циклотимний типи акцентуації характеру. Проекція, раціоналізація, компенсація, заперечення та витіснення є такими механізмами психологічного захисту, які найчастіше застосовуються в юнацькому віці. Доведено, що вибір захисних механізмів обумовлений типом акцентуації. Юнаками з афективною акцентуацією найчастіше застосовуються регресія, заміщення, проекція та компенсація; гіпертимні застосовують заперечення; емотивні – витіснення та гіперкомпенсацію; циклотимні – проекцію. Найтісніші кореляційні зв'язки визнано між емотивною акцентуацією та витісненням (негативний, зворотні зв'язок); невірноваженою акцентуацією з регресією та заміщенням; тривожним типом акцентуації з регресією, заміщенням та гіперкомпенсацією. Визнано, що в юнацькому віці (ранній молодості) захисті механізми вдосконалюються, набувають внутрішньої, невротично обумовленої фрустрації. Це здебільшого інтегративні типи захисту, які опосередковують різні форми викривлення, трансформації інформації.

Ключові слова: психологічний захист, механізми психологічного захисту, акцентуація характеру, проекція, раціоналізація, компенсація.

Protective mechanisms of accentuated persons

Tetiana M. Yelchaninova, Taras V. Zhvaniia, Daria V. Babkina
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

¹*Associate Professor of Psychology Department;*

²*Associate Professor of Psychology Department;*

³*Student of Psychology and Sociology Faculty.*

Relevance of a problem: *the establishment of mechanisms of psychological protection that use certain groups of accentuators complements the general characteristics of accentuated individuals. The obtained data specify the problems of psychological support of accentuators. Continuing to study the problem of protective mechanisms will open ways to improve interaction between people in the educational and professional spheres.*

Aim: *determination of features of protective mechanisms (PM) at persons with the expressed accentuation (on an example of student's sample).*

Materials and methods: *R. Plutchyk's, G. Kellerman's, H. R. Conte's Life Style Index (LSI) test questionnaire was used as a diagnostic tool for diagnosing protective mechanisms. The expressiveness of the following protective mechanisms was determined: displacement, regression, substitution, negation, projection, compensation, hypercompensation, rationalization. R. Shmishkek's Test Questionnaire was used to identify character accentuations. Mathematical and statistical methods were used in data processing. The study involved 71 students of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, which are receiving education in the field of knowledge 05 Social and behavioral sciences (political science - 4, psychology - 57, sociology - 10).*

Results of the research: *in an experimental study, it was found that most young men exhibit affective, hyperthymic, emotional, and cyclothymic types of character accentuation. Projection, rationalization, compensation, denial and displacement are the mechanisms of psychological protection that are most often used in adolescence. It is proved that the choice of protective mechanisms is determined by the type of accentuation.*

Regression, substitution, projection, and compensation are most commonly used in adolescents with affective accentuation; hyperthymic use objections, emotional - displacement and hypercompensation; cyclothymic - projection. The closest correlations are recognized between emotional accentuation and displacement (negative, feedback); unbalanced accentuation with regression and substitution; anxious type of accentuation with regression, substitution and hypercompensation. It is recognized that in adolescence (early youth) defense mechanisms are improved, acquire internal, neurotically caused frustration. These are mostly integrative types of protection that mediate various forms of distortion, transformation of information.

Keywords: *psychological protection, mechanisms of psychological protection, character accentuation, projection, rationalization, compensation.*

Вступ. Розвиток і функціонування психіки дітей та юнаків відчувають значущого впливу середовища в умовах сьогодення. Соціально-політичні зміни та нестабільність, значний економічний та екологічний занепад, нищення інституту сім'ї (приниження її значущості і цінності, розпад, від'їзд одного або обох батьків за кордон на заробітки та ін.), трансформації і напруженість в системі освіти (часті зміни програм навчання, ЗНО, нестача педагогічних кадрів), які відбуваються в Україні, мають значущий вплив на становлення психіки підростаючого покоління. Внаслідок цього все більше спостерігається у клієнтів неврівноваженість психічних явищ, відставання у розвитку та педагогічна запущеність, агресивність, інфантильність, недовіра, відчуженість та непевність. Зрозуміло, що в таких умовах психіка намагається якось захиститись і запускає певні механізми психологічного захисту. Які вони будуть залежить від багатьох факторів, зокрема від вроджених та набутих характеристик особистості. Тому, для вирішення

питань психолого-педагогічного супроводу, забезпечення ефективності корекційного впливу, його конкретизації, необхідно визначити міру зв'язку між характерологічними особливостями особистості та тими захисними механізмами, які вона має.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей захисних механізмів у осіб з вираженою акцентуацією. Об'єкт дослідження – механізми психологічного захисту особистості. Предмет дослідження – особливості захисних механізмів у акцентуованих особистостей.

Методи і вибірка дослідження. В якості діагностичного інструментарію щодо діагностики акцентуацій характеру застосовано Тест-опитувальник Р. Шмішека. За К. Леонгардом акцентуація – це «загострення» деяких властивих кожній людині індивідуальних особливостей. У них потенційно закладені як можливості соціально позитивних досягнень, так і соціально негативних. Було визначено виразність таких акцентуацій характеру, як: демонстративність, істероїдність; застрягання, ригідність; педантичність; невірноваженість, збудливість; гіпертимність; дистимічність; тривожність, боязкість; циклотимічність; афективність, екзальтованість; емотивність, лабільність. За кожною шкалою підраховуються плюси (позитивні відповіді на зазначені питання) та мінуси (негативні відповіді на відповідні питання шкали). Потім отримані бали (плюси й мінуси) за шкалою підсумуються й результат множиться на коефіцієнт (у кожного типу акцентуації свій). В результаті обробки даних тестування отримується 10 показників, що відповідають виразності тієї або іншої акцентуації особистості.

Для виявлення захисних механізмів було використано тест-опитувальник механізмів психологічного захисту «Індекс

життєвого стилю» (Life Style Index, LSI, укр. ДЖС) Р. Плутчика, Г. Келлермана, Х. Р. Конте. В попередніх дослідженнях інших авторів доведено, що психологічні механізми захисту розвиваються в дитячому віці для регуляції певної емоції. В їх основу закладено механізм пригнічення, який спочатку виникає для того, щоб перебороти почуття страху. Передбачається, що існує вісім базових захистів, які тісно пов'язані з вісьма базисними емоціями психоеволюційної теорії. Вивчення захистів дозволяє також (додатково) виміряти рівні внутрішньособистісного конфлікту. Вісім механізмів психологічного захисту особистості формують вісім окремих шкал, чисельні значення яких виводяться із числа позитивних відповідей на певні твердження, розділені на число тверджень у кожній шкалі. Напруженість кожного психологічного захисту підраховується за формулою: $n/N \times 100\%$, де n – число позитивних відповідей за шкалою цього захисту, N – число всіх тверджень, що віднесено до цієї шкали. Тоді загальна напруженість усіх захистів (ЗНЗ) підраховується за формулою: $n/92 \times 100\%$, де n – сума всіх позитивних відповідей за тестом. Отже, було визначено виразність таких захисних механізмів: витиснення, регресія, заміщення, заперечення, проєкція, компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізація. Добір методичного матеріалу відповідає особливостям вибірки. В обробці даних застосовувались математико-статистичні методи.

В дослідження залучено 71 студент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, які здобувають освіту у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки (політологія – 4, психологія – 57, соціологія – 10).

Результати дослідження. На *першому етапі* дослідження розв'язувалось питання теоретичного аналізу проблеми. У самому широкому змісті захист – це поняття, що

позначає будь яку реакцію організму з метою зберегти себе й свою цілісність. С. Ренке узагальнюючи різні трактовки цього поняття вказує, що «у цей час психологічним захистом вважаються будь які реакції, яким людина навчилася й використовує їх не усвідомлено, для того щоб захистити свої внутрішні психічні структури, своє «Я» від почуття тривоги, сорому, провини, гніву, а також від конфлікту, фрустрації й інших ситуацій, що пережиті як небезпечні» (Ренке С., 2010).

Н. Мак-Вільямс, американський психоаналітик, у своїй книзі «Психоаналітична діагностика: розуміння структури особистості у клінічному процесі» значно доповнює список механізмів, користуючись багатьма науковими джерелами та різними видами класифікації, та пропонує розподіл механізмів психологічного захисту на первинні (примітивні) та вторинні (вищого порядку). До первинних автор відносить: ізоляцію, заперечення, всемогутній контроль, примітивну ідеалізацію, знецінювання, примітивні форми проєкції та інтродекції, розщеплення також віднесла сюди й дисоціацію. До вторинних – репресію, регресію, ізоляцію, інтелектуалізацію, раціоналізацію, моралізацію, копмартменталізацію, анулювання, обернення проти себе, зміщення, реактивне формування, реверсію, ідентифікацію, відреагування, сексуалізацію та сублімацію.

Наше сприйняття себе, об'єктів, ідей і почуттів як зовнішньої, так і внутрішньої реальності змінюються захисними механізмами (Bowins В., 2004; Vaillant, 1994).

Функціональним призначенням механізмів психологічного захисту є збереження психічної рівноваги особистості та захист від травмуючих переживань пов'язаних із зовнішніми та внутрішніми обставинами стресогенної ситуації (Родина Н., 2006).

В сучасних публікаціях, присвячених саме механізмам захисту, майже одностайно підтверджується думка, що механізми захисту знаходяться на межі між потребами людини її та механізмом її задоволення. Механізм захисту являє собою дзеркальне відображення можливого, але нереалізованого особистістю процесу мотивації або віддзеркалення нездійснених, але в минулому бажаних цілей. Таким чином, психологічний захист – це природне протистояння людини навколишньому середовищу. Тоді, якщо характер – це результат взаємодії зі світом, а механізми захисту – протистояння цьому світу, під час формування цих конструкцій у психіці людини існує певний взаємозв'язок та взаємовплив (Cramer P., 2015; Hentschel U., Smith G., Draguns J.G., Ehlers W., 2004).

На думку багатьох науковців (Л. Гребеннікова, Р. Плутчика, Є. Романова), механізми психологічного захисту розглядаються як основа усіх копінг-стратегій, що розвиваються для подолання основних афективних процесів та потягів (Защитные механизмы личности, 2004; Романова Е., 1990).

Психологічні захисні функції визначають моделі поведінки та впливають на формування типу особистості, що вказує на прямий взаємозв'язок між типом особистості та механізмом психологічного захисту, який вона обирає (Защитные механизмы личности, 2004; Сльчанінова Т., 2018).

Вивченням механізмів психологічного захисту займалися: Ф. Басін, Х. Келлерман, Х. Конте, Е. Кіршбаум, Н. Мак-Вільямс, Р. Плутчик, Є. Романова, Є. Соколова, В. Ташликов, З. Фрейд, А. Фрейд, та ін.

На *другому етапі* дослідження емпірично встановлювалась вираженість захисних механізмів у досліджуваних студентів (див. рис. 1).

Встановлено, що найчастіше застосованою захисною

реакцією у досліджуваних студентів є проєкція (виявляють 53,2% вибірки), раціоналізація і компенсація (по 34% вибірки), заперечення (27,6%) та витіснення (23,4%).

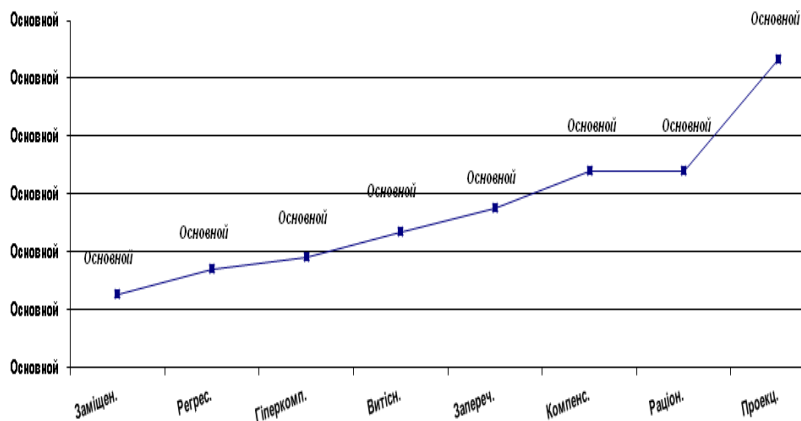

Рис. 1 Вираженість захисних механізмів у студентів (%)

Застосуємо класифікації різних дослідників проблеми для аналізу виявлених тенденцій у психологічному захисті досліджуваних студентів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Виявлені захисні механізми	Вид захисного механізму за Н. Мак-Уільямс	Застосовують проти яких фрустраторів за А. Фрейд	Рівні захисту за Дж. Вейлан-том	Тип захисту за Л. Дьоміною та І. Ральніковою	Особистісні риси Розлади особистості
Проекція (53,2%)	вторинний	внутрішніх	незрілий	інтегративний / ретрозахист	Підозрілий, відсутність навчовання, висока критичність Параждний
Рационалізація (34%)	вторинний (досконалий)	зовнішніх	невротичний	інтегративний	Ретельність Параждний Соціопати Обсесивна особистість
Компенсація (34%)	вторинний	внутрішніх	невротичний	інтегративний	Понурий, пригніченість, низька самооцінка Депресивний
Заперечення (27,6%)	первинний	зовнішніх	психотипний	ретрозахист з примітивним механізмом	Довірливість, егзистенціальність, відсутність критичності, селективна неумовність, схильність до ідеалізації, емоційна незрілість Істероїдний
Витіснення (23,4%)	вторинний	внутрішніх	невротичний	природний	Несмпливість, інертність, безініціативний, уникаючий, залежний Пасивний

Отже, більшість захисних механізмів, які застосовуються досліджуваними, можна назвати досконалими вторинними (за Н. Мак-Уільямс), спрямованими на внутрішні фрустратори, які носять невротичний характер. Це здебільшого інтегративні типи захисту, які опосередковують різні форми викривлення, трансформації інформації. Тобто особи юнацького віку серед широкого спектру механізмів психологічного захисту найчастіше обирають ті, що допомагають не концентруватися на власних недоліках або компенсувати їх у інших сферах. А також такі, що дозволяють забути або заперечити сам факт існування болісного переживання. Також вони часто в моменти захисту схильні використовувати логічні умовиводи.

Для вирішення наступної задачі (*третій етап дослідження*) було визначено представленість у досліджуваних акцентуацій характеру. Результати зображено на рис. 2.

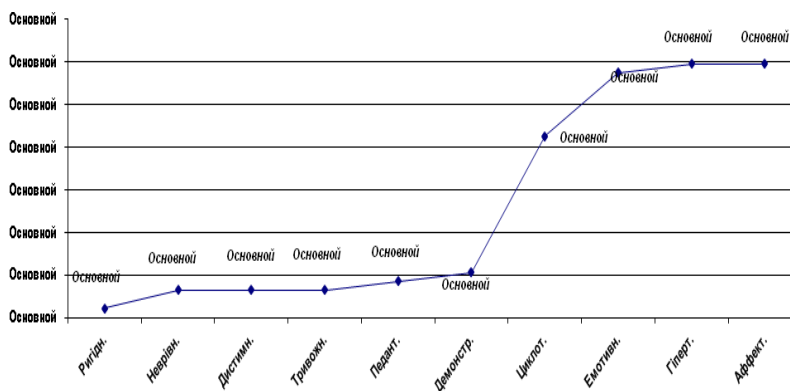

рис. 2. Представленість акцентуацій характеру у студентів (%)

P

Визначено, що юнаки найчастіше демонструють афективний та гіпертимний типи акцентуації характеру (демонструють по 59,6% вибірки), емотивний (57,4%), циклотимний (42,5%). Інші акцентуації представлені в незначній мірі.

На **четвертому етапі** дослідження розглянемо особливості захисних механізмів у досліджуваних з різними типами акцентуацій (табл. 2).

Таблиця 2

Показники взаємозв'язку захисних механізмів з різними типами акцентуацій у досліджуваних (r-Пірсона)

Акцентуації	Психологічні захисти							
	Витісн	Регрес	Заміщ	Запереч	Проекц	Комп	Гіперк	Рац
А	0,12	0,40***	0,31*	0,15	0,35*	0,29	0,24	-0,16
Г	-0,20	-0,14	-0,21	0,36	-0,15	0,20	-0,04	0,24
Е	- 0,58*** **	0,13	0,08	0,03	0,24	0,27	0,29*	0,03
Ц	-0,06	0,24	0,18	0,11	0,38**	0,23	0,26	-0,10
Д	-0,29*	-0,00	-0,17	0,32*	0,20	0,36*	0,15	0,20
Р	-0,06	0,13	0,06	0,08	0,17	0,41***	0,32*	0,27
П	-0,06	0,29*	0,27	-0,03	0,15	0,07	0,31*	0,27
Н	0,03	0,46***	0,53*** **	0,02	0,19	0,23	0,07	-0,18
Д	0,20	0,27	0,35*	-0,18	0,29*	-0,01	0,28	-0,11
Т	-0,05	0,65*** ***	0,56*** ***	0,12	0,37**	0,18	0,39** *	-0,06

Примітка: «*» – $p < 0,05$; «**» – $p < 0,01$; «***» – $p < 0,005$; «****» – $p < 0,001$; «*****» – $p < 0,0001$; «*****» – $p < 0,00005$; «*****» – $p < 0,00001$; «*****» – $p < 0,000005$; «*****» – $p < 0,0000005$.

Аналіз вищезазначених узагальнених даних привертає

увагу до акцентуацій, які найчастіше повторюються у позитивних кореляційних зв'язках. Тривожність та афективність продемонстрували наявність позитивного зв'язку у чотирьох випадках. Такий результат дозволяє припустити наявність особливого впливу цих акцентуацій на використання певних механізмів захисту частіше за інші, тобто обумовлюється через саму суть акцентуації, зокрема регресії, заміщення, проєкції, компенсації та гіперкомпенсації. Також можемо припустити, що домінування саме тривожності та афективності впливає на рівень напруженості механізмів психологічного захисту в цілому. Звичайно, подібне припущення потребує більш детальних досліджень.

Виявлено позитивні зв'язки між механізмом «регресія» та тривожною акцентуацією. Це свідчить про внутрішній конфлікт особистості саме внаслідок наявності тривожності. Людина із таким типом акцентуації сумнівається у своїх діях, нерішуча, схильна довго переживати невдачі, постійно непокоїться про себе або своїх близьких. Із таким рівнем тривоги свідомість особистості не справляється, і тоді підсвідомо застосовує «регресію» – уникає тривоги шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку. Наприклад, дівчина згортається в позу ембріона та не встає з ліжка (Романова Е., 1990).

Механізм захисту «тривожність» утворює позитивний кореляційний зв'язок із невірноваженою акцентуацією. Особа із даною акцентуацією не володіє достатньою мірою своїми фізіологічними потягами, їй характерна підвищена імпульсивність, роздратованість, низька мотивація. Така поведінка більше нагадує дитячу під час вікових криз, аніж дорослу, отже і механізм захисту обирається такий, що нагадує «крок назад» – регресія. Можна сказати, що особа уникає тривоги, пов'язаної із несумісністю своєї поведінки із суспільно

прийнятими нормами шляхом повернення у дитинство.

Визначено зв'язок «регресії» із афективною акцентуацією. В осіб із даною акцентуацією часто спостерігається радісне ставлення до світу, часте перебування у захваті від певних обставин, легкі зміни настрою від радості до печалі і навпаки. Відсутня мотивація та притаманна звичка не доводити справи до кінця. Як наслідок – використання захисного механізму «регресія», який розвивається у ранньому дитинстві для стримування почуття не впевненості в собі та страху пережити невдачу у зв'язку із проявом ініціативи.

Механізм захисту «заміщення» виявляє позитивний зв'язок із тривожною, афективною та неврівноваженою акцентуаціями. Це свідчить про те, що люди із зазначеними акцентуаціями найчастіше не впевнені у собі, тобто не можуть знайти в собі сили направити негативні емоції на ті об'єкти, які реально їх викликали. І, у свою чергу, перенаправляють ворожість та гнів на ті об'єкти, що становлять для них меншу небезпеку. Такими об'єктами найчастіше виступають діти або підлеглі.

«Проекція» має кореляційний зв'язок з афективною та циклотимічною, акцентуацією. Власне «Я» такими особами сприймається неконструктивно, залежно від зовнішніх обставин. В свою чергу, проекція, як механізм захисту, розвивається в онтогенезі досить рано саме для стримування відчуття неприйняття себе та оточуючих. Екзальтовані особистості часто схильні до паніки – якій у свою чергу сприяє проекція як механізм захисту, що примушує людину підозрювати інших та перебільшувати можливі наслідки їх недоліків та негативних вчинків. Також наявний кореляційний зв'язок між проекцією та тривожною акцентуацією. Тривожна особистість надмірно занепокоєна у тому числі і стосовно

враження, яке справляє на оточуючих. Власні недоліки сприймає болісно, непокоїться про результат своїх дій та сприйняття такого результату іншими. Для полегшення такої тривожності, підсвідомість приводить в дію механізм захисту, який засновано на несвідомому приписуванні оточуючим якостей, бажань, потягів, притаманних самій людині. Внаслідок застосування такого механізму знижується тривожність з приводу власних недоліків, вони «проектуються» на інших.

Помірний кореляційний зв'язок між «проекцією» та дистимичною акцентуацією вказує на те, що для людей, які відрізняються надмірною серйозністю, пригніченим настроєм, слабкістю вольових зусиль та здатністю фіксувати увагу на негативних сторонах життя, характерний саме такий механізм захисту, як проекція. Адже надмірна підозрілість, очікування найгіршого від оточуючих у зв'язку з переносом на них власних (реальних чи надуманих) негативних якостей – це все властивості проекції, які і сприяють розвитку дистимичної акцентуації характеру.

Слід зазначити, що наявність у особистості юнацького віку такого захисного механізму як проекція є наслідком батьківського виховання у дитинстві, а саме застосування симбіотичного стилю та авторитарної гіперсоціалізації у вихованні дитини (Невосна О., Зібарова Ю., 2017). Збереження такого механізму від дитячого віку до юнацького пов'язано із формуванням тих акцентуацій характеру, які за своїми особливостями підтримують саме механізм захисту «проекція».

Позитивний кореляційний зв'язок між механізмом захисту «компенсація» спостерігається із демонстративною акцентуацією. Це свідчить про те, що особистість із такою акцентуацією всіляко намагається прикрасити себе та власні досягнення, прагне постійної уваги до власної персони. Тому, у

тих випадках, де така особистість не є «кращою з кращих», вона відчуває себе пригнічено. Для того, щоб зменшити психічну напругу від власної некомпетентності та неідеальності, така особистість прикладає зусиль в іншій сфері, компенсуючи недоліки. Що, власне, і витікає у формування захисного механізму «компенсація».

Корелятивний зв'язок між «компенсацією» або «гіперкомпенсацією» та ригідністю пояснюється тим, що ригідна особа досить довго та важко переживає власні невдачі. Та у багатьох випадках, щоб вгамувати тривогу з цього приводу, вважає за необхідне компенсувати свою помилку в іншій сфері. Також, спостерігається корелятивний зв'язок між «компенсацією» та «афективністю», що відбувається у випадках, коли особистість імпульсивно вирішує після пережитої невдачі, наприклад, у професійній сфері, спробувати себе реалізувати у кардинально іншій сфері.

Встановлено зв'язок «гіперкомпенсації» з «педантичністю» особистості, який пояснюється тим, що особа, із даною акцентуацією має досить високі вимоги до себе та оточуючих, цим вимогам неможливо відповідати у повній мірі та у будь-якій сфері, тому виникає механізм захисту ідеальної компенсації – «гіперкомпенсація».

Доведено прямий позитивний зв'язок між «гіперкомпенсацією» з проявами тривожної акцентуації. Така особа свою надмірну тривогу ніби спрямовує у певний вид діяльності, де вона досягає висот та впевнена у собі.

Також «гіперкомпенсація» пов'язана з «емотивністю» (що цікаво, що акцентуація «емотивність» у нашому дослідженні знайшла позитивний корелятивний зв'язок лише із даним механізмом захисту), що можна пояснити через те, що особи чутливі та емоційні, гуманні та схильні до емпатії, але разом із

тим не здатні свої почуття та думки виносити на обговорення, та тримають у собі образи, також мають широкий спектр високих вимог до себе. Саме тому їм необхідно компенсувати у інших сферах ті недоліки, які на їх думку їм властиві.

Окрім позитивних корелятивних зв'язків у нашому дослідженні проявилися й негативні. А саме: «витіснення» зворотно корелює з «емоційною» акцентуацією. Це свідчить про те, що чутливим, емоційним, гуманним людям не властиво витіснити із свідомості або забувати свої переживання. Вони дбайливо до них ставляться, та, ніби, бережуть їх.

Обговорення. Порівняння отриманих даних, зокрема про захисний механізм «проекція», в юнацькому віці з даними підліткового віку (Муслумов Р., Печеркина А., Веденкина І., 2019) дає підставу стверджувати думку про «вдосконалення» психологічних захистів. Переважання такого захисного механізму як «проекція» у юнацькому віці може бути спричинено кризою ідентичності (Довгань О., 2004).

Домінуючі в юнацькому віці (серед представленої вибірки) захисні психологічні механізми – проекція, раціоналізація, компенсація, заперечення та витіснення – є досконалими вторинними механізмами, які зумовлюються внутрішніми фрустраторами невротичного спектру. Це здебільшого інтегративні типи захисту, які опосередковують різні форми викривлення, трансформації інформації.

В представленому дослідженні доведений зв'язок між типом акцентуації з вибором певних захисних механізмів.

Ці результати загалом співвідносяться з даними, описаними у дослідженнях Бочаріної Н., Михайленко Н. (2017); Гребенникова Л. (1994); Муслумова Р., Печеркіної А., Веденкіної І. (2019), Ренке С. (2010), Bowins В. (2004).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Результати дослідження свідчать про те, що серед акцентуйованих юнаків особи із тривожним типом характеру найчастіше звертаються до таких механізмів захисту як регресія, заміщення, гіперкомпенсація та проекція. У осіб із афективним типом характеру переважають такі механізми захисту, як регресія, заміщення, проекція та компенсація. Тобто особи із тривожним та афективним типом характеру обирають майже ті самі механізми психологічного захисту. Також регресія та заміщення використовуються юнаками із неврівноваженим типом характеру.

Механізм захисту «проекція» найчастіше обирається особами із дистимічним, афективним, тривожним та циклотимічним типом характеру.

Демонстративним особам притаманні компенсація та заперечення.

Юнакам із ригідним типом акцентуації характеру притаманні компенсація та гіперкомпенсація, із педантичним – регресія та гіперкомпенсація.

Аналіз результатів вказує на те, що вибір захисних механізмів обумовлений типом акцентуації.

Особливості прояву захисних механізмів у акцентуйованих юнаків полягають у виникненні ряду механізмів захисту у осіб із певними акцентуаціями (регресія, заміщення, проекція, компенсація, гіперкомпенсація – у тривожних та афективних акцентуантів; проекція – у досліджуваних з дистимічним та циклотимічним типом акцентуації).

Отримані результати можна застосовувати у практиці глибинного консультування (Cramer P., 2015) і планування тренінгових програм для студентів-психологів.

Перспектива подальших досліджень убачається у

визначенні статевих, вікових професійних відмінностей у виборі захисного механізму у осіб з різним типом акцентуації. Також вважаємо доцільним використання у подальших дослідженнях діагностичної шкали механізму захисту «сублімація», тобто такого, що вважається найбільш доцільним та «здоровим» – з метою встановлення можливості його використання акцентуантами.

Література

Бочаріна Н. О., Михайленко Н. К. (2017). Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітків. *Молодий вчений*. Переяслав-Хмельницький. № 11 (51). С. 785–788. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/190.pdf>

Гребенников Л. Р. (1994). Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Москва.

Довгань О. (2004). Специфіка кризи особистості у юнацькому віці. *Психологія і суспільство*. Тернопіль. № 2. С. 144-150. URL: <http://psl.onu.edu.ua/index.php/1810-2131/article/viewFile/125298/119753>

Сльчанінова Т. М. (2018). Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор становлення особистості студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. № 3. С. 42-47.

Защитные механизмы личности : Методические рекомендации / Сост. проф. В.В.Деларю. Волгоград: ВолГАСА, 2004. 48 с.

Леонгард К. (2000). Акцентуированные личности. Ростов-на-Дону : Феникс. 316 с.

Личко А. Е. (2007). Психопатии и акцентуации характера у подростков / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. Санкт-Петербург : Речь, 2009. 256 с.

Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика : Понимание структуры личности в клиническом процессе / Пер. с англ. Москва : Независимая фирма «Класс». 480 с. С. 130.

Муслумов Р. Р., Печеркина А. А., Веденкина И. П. (2019). Взаимосвязь психологических защит подростков с разными типами акцентуаций характера. *Известия Уральского федерального университета*. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры. Екатеринбург. Т. 25, № 1 (183). С. 160-168. URL: <http://elar.ufu.ru/bitstream/10995/68062/1/iurp-2019-183-18.pdf>

Невоєнна О. А., Зібарова Ю. В. (2017). Особливості захисних механізмів у підлітків в контексті батьківського виховання. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. С. 24-28. URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/10239>

Ренке С. (2010). Захисні механізми особистості як фактор збереження цілісності «Я». *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський. Вип. 10. С. 667-676.

Родина Н. (2006). К проблеме соотношения понятий «копинг-стратегии» и «защитные механизмы». *Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки*. Київ. № 1. С. 98–104.

Романова Е. С. (1990). Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика. Мытищи, 144 с.

Hentschel U., Smith G., Draguns J.G., Ehlers W. (2004) Defense Mechanisms: Theoretical, Research and Clinical Perspectives. *Advanced in Psychology*, 136, 1-646, from <https://www.sciencedirect.com/bookseries/advances-in-psychology/vol/136/suppl/C> [in English].

Bowins B. (2004). Psychological defense mechanisms: a new

perspective. *The American Journal of Psychoanalysis*, Vol. 64, No. 1, March 2004, from https://www.researchgate.net/publication/8681205_Psychological_Defense_Mechanisms_A_New_Perspective [in English].

Cramer P. (2015) Understanding Defense Mechanisms. *Psychodynamic Psychiatry*, 43(4) 523–552, from <https://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/pdps.2015.43.4.523> [in English].

Vaillant, G. (1994). Ego mechanisms of defense and personality psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(1), 44–50 [in English].

Оригінальний рукопис отриманий 5 грудня 2019 року

Стаття прийнята до друку 16 грудня 2019 року